

DELO

glasilo KPI za slovensko narodno manjšino

TRST - 11. marca 1982
Leto XXXIV. - Štev. 5
Petnajstdnevnik - Quindicinale
Abbon. postale - Gruppo II/70
300 lir

Resolucija vsedržavnega tajništva Komunistične partije Italije

Komunisti o tržaškem vprašanju

Vsedržavno tajništvo KPI se je ukvarjalo s tržaškim vprašanjem med srečanji s pokrajinskim tajnikom KPI za Trst tov. Tonelom in deželnim tajnikom KPI za Furlanijo Julijsko krajino tov. Rossettijem. Ob zaključku teh srečanj je bila osvojena sledeča resolucija, ki poudarja, da «predstavlja politično in gospodarsko stanje Trsta vsedržavno vprašanje, ki utegne zadevati bodoči demokratični razvoj celotne Italije».

Dolgo povojno obdobje označuje v Trstu edinstvena zgodovina ločevanja v družbi in vznemirjenosti zaradi trajnega slepomišenja ob fašistični dejavnosti. Temu gre dodati negotovost o pravni ureditvi tržaškega vprašanja ter razkol v mednarodnem komunističnem gibanju.

Zgodovinska zasluga tržaških komunistov je, da so uresničili pomembne trenutke demokratične enotnosti in protifašističnega boja na osnovi solidarnosti med močno slovensko manjšino, ki je demokratično in antifašistično usmerjena, ter naprednim delom italijanskega prebivalstva.

Potencialna vloga Trsta in celotne dežele Furlanije Julijske krajine sta predstavljala interes celotne Italije. Vendar sta bila žrtvovana logiki blokovskih nasprotij. Posledica tega je šibkost v industrijskem razvoju, v blagovni izmenjavi in gospodarskem sodelovanju z državami srednje in vzhodne Evrope. Veliko odgovornost za to ima krščanska demokracija.

Tako so se pojavile pogoste separatistične težnje, ki so navdihovale gibanja v javnem mnenju in so se često predstavljale izkrivljeno z avtonomističnimi cilji, dejansko pa so povzročale napetost z Italijo ter med Italijo in socialistično Jugoslavijo.

Osimski sporazum leta 1975 je določil meje med Italijo in Jugoslavijo. Tako se je zaprla stran v zgodovini, začelo se je novo, toda zapleteno obdobje.

Perspektiva o področju sodelovanja Italije, EGS in Jugoslavije ob vzhodnih mejah države je vzbudil reakcije konzervativnih in nacionalističnih sil, v Trstu in izven Trsta.

Nastalo je protislovno politično gibanje — Lista za Trst — ki je z demagogijo dobila podporo med širokimi sloji krajevnega prebivalstva, ki je bilo razočarano zaradi neizpolnjenih retoričnih obljub demokrščanskih vlad,

tako na državni kot na deželni in pokrajinski ravni.

V teh pogojih so našli svoj manevrski prostor šovinisti in odkriti fašisti, tudi tisti, ki so povezani z italijanskimi središči črnega prevratništva. Kajti to je specifičnost terorizma v Trstu.

Tako se je poslabšalo stanje politične labilnosti in gospodarske odrinjenosti tržaškega območja, ki se v povojni dobi ni razvilo niti po ponovni priključitvi Italiji leta 1954, čeprav se je tržaško delavsko gibanje mogočno borilo za možnosti dela in razvoja.

Zato so tržaški komunisti, Slovenci in Italijani, angažirani pri spodbujanju širokega in enotnega demokratičnega gibanja, ki naj premosti demokrščanski sistem vladanja in tudi lažno alternativo, ki naj bi jo predstavljala Lista za Trst.

Celotno italijansko delavsko gibanje in komunisti še posebej se morajo zavzeti za rešitev tržaškega vprašanja, pa čeprav v okviru družbene gospodarske krize v Italiji in obnovljene mednarodne napetosti.

Tajništvo KPI meni zato, da mora partija napreči vse svoje energije — predvsem svoje člane parlamenta in evropske skupščine — da se načno in rešijo odprta vprašanja Trsta in da bo vlada spoštovala sprejete obveze.

Polega tega pa KPI meni, da se mora italijanska vlada dogovoriti z jugoslovansko o konkretnih pobudah za gospodarsko sodelovanje. Pri tem naj upošteva soglasno izraženo željo tržaškega prebivalstva, o kateri pričajo stališča občinskega, pokrajinskega in deželnega sveta, da se soglasno preseli s Krasa mešana industrijska cona. Za alternativno lokacijo, ki naj uresniči že odobrene ukrepe EGS za industrijske pobude z mešanim kapitalom na tem obmejnem področju, pa moramo poiskati čimvečje soglasje prebivalstva.

Tajništvo KPI meni, da prijateljstvo in omikano sožitje med krajevnima prebivalstvom na meji in med Italijo in Jugoslavijo, jamčita slovenska manjšina v Italiji in italijanska v Jugoslaviji, če

80 let naše Marine

Naša Marina slavi osemdeseti rojstni dan. Ta skromen zapis ne bo zajel globine in bogastva njenega življenja, vendar naj bo le skromno pričevanje o njeni dejavnosti in velikem prispevku, ki ga je dala boju za socializem v svetu, proti fašizmu, za pravice primorskih Slovencev. Njen kratek življenjepis objavljamo na drugem mestu. Napisala ga je sama, v letih, ko so naši vodilni tovariši pisali svoj življenjepis za partijo.

Naj na tem mestu povemo le sledeče. Marina, Marija Bernetič, je iz male slovenske šivilje pri svetem Jakobu v Trstu postala v teku let živeča legenda. Udeleževala se je dejavnosti slovenskih društev pri sv. Jakobu, manifestacij starejših delavk in mater za mir in kruh, sama okusila grenkobo prisluženega proletarskega kruha.

Postala je komunistka, poklicna revolucionarka, ki jo je pot vodila skozi

(Nadaljevanje na 2. strani)

st.s.

uživata svoje pravice. V ta namen se KPI ponovno obvezuje, da bo parlament čimprej pričel zaključni postopek za odobritev zakona za globalno zaščito Slovencev v Italiji.

To so namreč pogoji — meni KPI — zato, da se aktivno nadoknadi zamuda Trsta, mesta, ki je doživelo junaške primere demokratičnega in internacionalističnega boja, ki pa je tudi težko plačalo zaradi zgrešenih poti Italije pod pritiskom starih vladajočih razredov in tudi zaradi posebnih odgovornosti njihovih krajevnih in deželnih predstavnikov.

(Nadaljevanje s 1. strani)

fašistično preganjanje in fizično mučenje (ni izdala!) v Francijo, ve neposredno vodstvo italijanske partije. Od tod so jo skrivne ilegalne poti vodile v Italijo, v vsa italijanska mesta organizirat partijo, boj proti fašizmu v letih, ko se je zdela, da je režim dosegel svoj višek. Neustrašna in globoko človeška: take se je spominjajo vsi, ki so bili z njo «v zvezi», kot se je tedaj govorilo.

Med vojno se je vključila v partizansko gibanje, delila z borci, ki jih je spremljala v Slovenijo, vso trdoto oboroženega boja.

Po vojni je bila spet na čelu partije, odločna, zagrizena, glasnica pravic našega človeka, celotne slovenske manjšine. Naj nas torej čudi, če je bila po vojni prva slovenska poslanka v italijanskem parlamentu?

Njen boj tedaj ni bil lahek, saj so bile razmere za Slovence nemogoče. In vendar je Marina iztrgala vse, kar je lahko iztrgala demokrščanskim, centrističnim in levosredinskim koalicijam. Tudi tretji člen deželnega statuta o enakopravnosti manjšine v naši deželi, čeprav z njim nismo bili zadovoljni in predvsem ni bila zadovoljna ona.

In koliko je otrok, danes že dijakov, ki ve, da je njena zasluga, če lahko nosijo lepa slovenska imena in se pišejo z našimi črkami? Morda je to le majhen rezultat, vendar samo Marina ve, koliko truda je vložila, da so to sprejeli!

Danes Marina ni v pokoju. Za poklicne revolucionarje ni upokojitve. Še je članica naših vodilnih organov, prihaja na seje in sestanke in prispeva s svojo modrostjo in človečnostjo k oblikovanju linije njene, naše partije.

Piše tudi svoje spomine, kar je prav, da bodo mlajša pokolenja izvedela, kakšna je bila zgodovina naših krajev in našega gibanja. V njem pa ima Marina vidno in pomembno mesto, ki dokazuje, kakšne ljudi so primorski Slovenci dali tržaškemu in mednarodnemu delavskemu gibanju.

Pisati o tov. Mariji Bernetič - Marini, res ni lahko. Njeno življenje je tako prenapolnjeno dogodkov, izkušenj in pričevanj, da bi najbrž res potrebovali celo knjigo, da bi vse lahko vsaj zabeležili. Zato smo za njen življenjski

To vlogo lahko Trst ponovno pridobi, če bodo sprejeti stvarni ukrepi za sanacijo in utrditev gospodarstva z državno sodelležbo; če se bo pričelo uresničevanje velikih prometnih infrastruktur z Evropo, ki naj jamčijo širjenje trgovskega pristanišča; če bo center za znanstvene in tehnološke raziskave dobil ustrezne podpore; če bo prenovljena dejavnost v terciarnem sektorju, v trgovini in storitvah; če bo uresničeno mednarodno sodelovanje.

Trst mora imeti svojo vlogo tudi v deželi, saj je njeno glavno mesto. To pa je mogoče le z iskanjem bogatejš

jubilej mislili, da bo najbolje, če objavimo njeno uradno biografijo iz leta 1963, to je takrat, ko je kandidirala za poslansko zbornico in bila tudi izvoljena.

Marija Bernetič (Marina), rojena v Trstu 14. marca 1902. Izhaja iz slovenske delavske družine. Že v zgodnji mladosti se je v Trstu udeležila manifestacij proti prvi svetovni vojni. Leta 1918 se je vključila v sindikalno delavsko gibanje ter se udeležila stavk. Pri protifašističnemu gibanju je sodelovala že 1919. leta, ko so fašistične tolpe pričele napadati Delavsko zbornico, delavske knjižnice in krožke ter slovenske ustanove.

Leta 1921 se je pridružila italijanski komunistični partiji. Imela je nalogo, da vzpostavlja zveze, in korespondenco. Potem ko sta bila ukinjena časopisa «Il Lavoratore» in «Delo» — oba sta bila glasilo italijanske komunistične partije — in potem ko so bili izglasovani izredni zakoni, se je skupaj z drugimi tovariši bavila s tiskom letakov in s časopisi, razmnoženimi na ciklostil, ter pri tem obravnavala tudi probleme iz ženskega sveta. V tej dobi ji je bila poverjena naloga, da deluje med ženskami in med mladino. To dejavnost je vršila pod imenom «Tatjana». Leta 1922 je bila aretirana. Posebno sodišče jo je obsodilo na dve leti ječe in na dve leti posebnega nadzorstva «zaradi protidržavne organizacije podtalnega gibanja in protifašistične propagande».

Ko je prišla iz zapora, je nadaljevala protifašistično delovanje ter bila v decembru 1931 ponovno aretirana. Prišla je pred posebno sodišče, vendar je bila v aprilu naslednjega leta oproščena obtožbe, dobila pa je opomin za naslednji dve leti, a je bila zaradi amnestije ob deseti obletnici pohoda na Rim kazni oproščena.

V novembru 1932 je postala član Zveznega komiteja Italijanske komunistične partije. Ker jo je iskala OVRA, je morala leta 1933 pobegniti v inozemstvo.

Zatekla se je v Francijo. Pod imenom Anna Ferri je politično delovala v Parizu. Bavila se je predvsem z italijanskimi ženskami. Leta 1936 je z Marino Sereni sodelovala pri reviji «Noi donne». Udeležila se je mednarodne mirovne konference v Bruslju, kjer je nastopila v

razčlenitve struktur oblasti in novih oblik avtonomije v okviru celovitega uveljavljanja deželnega statuta.

V okviru čedalje boljših odnosov med Italijo in Jugoslavijo mora Trst uveljaviti svojo vlogo miru in sodelovanja. To je mogoče, če bo v zavesti njegovega prebivalstva napredovala kultura sožitja, ki mu edina jamči zadovoljivo bodočnost.

Razvoj že pozitivnih odnosov med KPI in Zvezo komunistov Jugoslavije naj prispeva k uresničevanju teh ciljev, ki so v splošno korist ljudstev obeh dežel in mednarodnega pomirjevalnega procesa.

imenu italijanskih žena. O njenem nastopu je poročala revija «Noi donne». V tistem času je delovala tudi v prid španske republike, zlasti v Združenju za pomoč borcem in otrokom Španije.

Leta 1937 jo je italijanska komunistična partija poslala v Italijo, da bi vršila važne naloge, vzpostavljala zveze v raznih mestih ter organizirala protifašistične skupine. Dve leti je ilegalno hodila čez mejo dokler je ni leta 1939 v Genovi, zajela fašistična policija. Na kvesturi v Genovi so jo en mesec kruto mučili. Leta 1940 jo je posebno sodišče obsodilo na 16 let zapora. Predsednik Tringali Casanova, ki jo je drugič sodil, je besno vzkliknil: «Zaman jo sprašujemo! Ne bo odgovorila!».

Do padca fašističnega režima je ostala v zaporu v Perugi. Ko se je v septembru 1943 vrnila v Trst, ji je italijanska komunistična partija poverila vodstvo ilegalnega dela v eni izmed mestnih četrti. Njen psevdonom «Marina» je iz tistega časa.

Ob koncu novembra 1943 jo je OVRA aretirala in odpeljala v znano «Villa Trieste», kjer so jo zloglasni Collotti in njegova tolpa zasliševali in mučili. Tovarišem je uspel, da so jo z bistrumnim posegom osvobodili.

Ko je prišla iz zapora, je zopet pričela s političnim delom v Zveznem komiteju italijanske komunistične partije. Ker so jo iskali SS, je maja 1944 šla v partizane. Tu se je bavila s politično vzgojo in sicer najprej v bataljonu «Alma Vivoda» in nato v «Tržaški brigadi»; obe enoti sta delovali v Julijski krajini. Nato so jo poslali v notranjost Slovenije, kjer so vadili in opremljali italijanske novince. Kot odgovorna oseba za italijanske partizanske enote, ki so delovale pod poveljstvom glavnega štaba, je večkrat posredovala pri tem štabu. Dne 17. decembra je bila med ustanovitelji brigade «Fontanot». Za njeno partizansko dejavnost ji je regionalna komisija treh Benečij dala čin poročnika.

Ko je bil fašizem poražen, se je 1. maja vrnila v Trst. Bila je članica mestnega odbora Komunistične partije Julijske krajine. Sodelovala je pri ustanovitvi ženskega gibanja «Zveza antifašističnih italijanskih in slovenskih žen» v deželi. Kot voditeljica U.D.A.I.S. se je 1946 udeležila mednarodnega sveta žen v Pragi, 1. 1948 kongresa Mednarodne zveze žen v Budimpešti in leta 1949 v Moskvi. Govorila je o položaju italijan-

skih in slovenskih žen na Tržaškem ozemlju pod anglo-ameriško vojaško upravo; takrat je imela še priimek Berretti; bil ji je uradno poitalijančen pod fašističnim režimom.

Od leta 1945 do 1948 je bila članica regionalnega odbora Komunistične partije Julijske krajine.

V letih od 1946 do 1947 je bila članica Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora, ki je imel sedež v Ajdovščini.

Ko je bila leta 1947 ustanovljena Komunistična partija Svobodnega tržaškega ozemlja, je postala članica centralnega odbora; imela je odgovornost za brambo slovenskih narodnih pravic. O tem predmetu je napisala več člankov v lista «Lavoratore» in «Delo» (glasili Komunistične partije Svobodnega tržaškega ozemlja). Napisala je tudi članek o «Bojih Slovencev in Hrvatov proti fašističnemu zatiranju», ki ga je objavil Almanacco triestino leta 1955.

L. 1955 je bila izvoljena v tržaški občinski svet, v katerem je delovala do 1964.

Ko so leta 1954 talijanska, jugoslovanska, angelška in ameriška vlada podpisale londonsko pogodbo in se je Trst z delom Julijske krajine vrnil pod Italijo ter je Komunistična partija Svobodnega tržaškega ozemlja postala avtonomna federacija Italijanske komunistične partije, je postala članica vodstva tržaške federacije; od leta 1965 dalje pa je članica centralne kontrolne komisije Ital. komunistične partije (PCI).

L. 1963 je bila izvoljena v poslansko zbornico; l. 1967 se je kandidaturi odpovedala.

Od l. 1963 je članica regionalnega odbora PCI dežele Furlanija-Julijska krajina, federalnega odbora v Trstu ter je pred stranko odgovorni urednik lista «Delo», ki je regionalno glasilo Ital. kom. partije (PCI) v slovenskem jeziku. Poleg tega je članica pokrajinskega vodstva «ANPI» in pokrajinskega vodstva «ANPIA» ter članica državnih svetov teh dveh organizacij.

Na tržaškem sedežu RAI

Ženska in informacija

Ženske o sebi — tako bi lahko povzeli parolo raznih skupin žensk, ki zadnja leta izrabijo osmi marec za pobude, ki so tudi drugače zaželjene in občutene, vendar do njih le ne pride. Sicer pa se je ravnoleto razvnela razprava, kaj naj pomeni mednarodni dan žensk, oziroma kako bi ga bilo najumestneje in najkoristneje praznovati.

Ob tem ne moremo mimo ugotovitev, da se rumeni cvet prebija na površje javnega mnenja, ki mu sicer ne pripisuje revolucionarnega pomena, vendar pa dišečo mimo le povezuje z žensko problematiko. Seveda obstaja realna možnost, da bo rumena vejica v kratkem krasila škatle čokoladnih bombonov in da si bomo sladkanje še slajšali s pridanimi mislimi iz zgodovine ženskega gibanja ali z različnimi feminističnimi citati, v katere bodo zaviti bomboni.

Tudi to je lahko posledica burnih feminističnih let, ki so v ostrejših, čeprav mogoče ne bolj poglobljenih tonih, prinesla na površje to, čemur pravimo ženska problematika. Dejstvo pa je, da se o resničnih problemih žensk z vsem, kar sodi zraven, še vedno pre malo, predvsem pa zgrešeno govori.

Iz tega so izhajale tudi uslužbenke tržaškega sedeža državne radijsko-televizijske ustanove, ko so ob osmem marcu organizirale srečanje o ženski in informaciji. Na pobudo članic enotne sindikalne organizacije, na katero je pristal tudi avtonomni sindikat RAI-a, so se odzvale številne ženske, ki so zaposlene v različnih sredstvih javnega obveščanja ali ki z njimi sodelujejo.

Bolj kot številčnost je bila na srečanju presenetljiva prizadetost

pričevanj, ki so nedvomno izražali potrebo, da se ženske, ki direktno posegajo v informacijo in njena neizprosna kolesja, srečajo in pogovorijo o nešteti težavah, s katerimi se morajo spopasti najprej, da si sploh utrejo pot do medijev, potem pa da v njih ne utonejo ali zbledijo.

Vsa razprava je bila pravzaprav postavljena na dva glavna tira: kako sredstva obveščanja javnega mnenja predstavljajo žensko in drugič, kako se danes ženska znajde v različnih medijih. Odgovori seveda niso mogli biti zelo pozitivni: mit o senzacionalnosti je v poročanju, predvsem ko gre za žensko, še vedno veljavni zakon, poglobljanje problemov pa se velikokrat sprevrže v iskanje pikantnih ali vsaj neobičajnih podrobnosti. Po drugi strani pa se ženska še vedno s precejšnjo težavo prebije v svet novinarstva, ki je v Italiji «mashilistično kompetitiven», kar preprosto pomeni, da sloni in slavi vrednote, ki ženski v imenu njene ženskosti ne pripisujejo veliko sposobnosti.

Če pa že dokaže, da se lahko profesionalno psveča novinarstvu, mora nenehno loviti ravnotežje med osebnim uveljavljanjem in vnašanjem v okolje, kjer dela, vsaj nekaj tistih prvih, ki jim lahko rečemo tudi «ženska specifična».

Rešitev bi seveda bila enostavna: spremeniti bi se moral celoten sistem poročanja in iz tiska, oziroma radijskega ali televizijskega poročanja, bi moral priti do izraza tisti resnični duh o ženski enakopravnosti, oziroma prevladati bi moral čut, da se vse «drugačnosti» (jezikovne, kulturne itd.) uveljavijo, ne pa potencirajo v iskanju senzacij.

To seveda sodi že v dolgoročne načrte, da pa ne bi ostalo zgolj pri besedah, so udeleženske posveta na tržaškem sedežu RAI-a, sprejele dva sklepa, dasi v obliki resolucij. Prva postavlja zahtevo po uvedbi slovenskih televizijskih programov v slovensščini v okviru državne mreže na področju dežele Furlanije-Julijske krajine.

Druga je internejša, saj gre za odločitev žensk, ki delujejo v svetu informacije, da ustanovijo nekakšen odbor, kjer bi se najprej sploh spoznale, se soočile z vsemi objektivnimi in subjektivnimi težavami, ki se pojavljajo v Trstu in v območju dežele.

Res je namreč tudi, da se ženske novinarke-publicistke programistke za enkrat še niso znale organizirano zoperstaviti različnim težavam, da je njihova teža v sindikalnih organizacijah relativno majhna, da je doslej «vsaka posebej bila svoj osebni boj».

Čeprav se «žensko pero» že marsikje pozna, pa je resnična tudi nekoliko avtokritična ugotovitev, da bi se mogoče lahko še občutneje poznalo, da bi lahko učinkoviteje zarezalo v življensko tkivo naše in širše skupnosti.

Breda Pahor

Žene iz Doline so praznovala v občinski telovadnici

PO OSMEM MARCU

Tudi letošnji 8. marec je mimo. Po naših vaseh, krožkih in društvih so ga ženske veselo praznovale.

V Boljuncu so pripravile razstavo ročnih del starejših žensk. Svoje umetnine je predstavilo veliko število domačink, pa čeprav niso več ravno v «rosnih» letih. Zabavnega dela programa so se udeležili predvsem moški, kot je razvidno iz slike. Ker podrobnejšega poročila nismo dobili, ne vemo, kako so se odrezali. Pravi jo, da glavno je sodelovati...

Ostale slike so še z Opčin in Trebč.

V nedeljo, 14. marca ob 17.30 bo v gledališču «F. Prešeren» osrednja občinska proslava 8. marca z bogatim kulturnim programom, katere častni gost bo jubilančka Marija Bernetič.

Avtonomna tržaška federacija
KPI
prireja

«Posvet o športu na tržaškem»

v ponedeljek, 15. marca
ob 19.20
v gledališču «F. Prešeren»
v Boljuncu

Spregovorila bosta:

Franco Del Campo
Galliano Donadel

Predsedoval bo: **Stellio Spadaro**

Zaključil bo sen.
NEDO CANETTI

Vstop prost

*Zaželjena je prisotnost
predstavnikov slovenskih športnih
ustanov!*

S kulturnega programa 8. marca na Opčinah

KD je odkrila svoje karte!

Objavljen njen osnutek o «zaščiteni asimilaciji»

Tako, torej. Krščanska demokracija je vendarle razkrila svoje karte in povedala, kako si predstavlja zaščito Slovencev v Italiji. Te dni je bil objavljen njen zakonski osnutek. Da bi mu dali čimvečjo težo so zakon podpisali demokrščanski tajnik Piccoli in predsednika obeh parlamentarnih skupin, nato pa še senatorji iz dežele Furlanije-Juljske krajine. Poslanci ne, ker bi izpadlo, da tržaški poslanec Tombesi niti takega, omejenega zakona za Slovence noče.

Bralcem ne bomo tolmačili posameznih členov zakona, saj si ga lahko preberejo in sami komentirajo. Pač pa želimo poudariti misel, ki jo je izrekel deželni tajnik KD za Furlanijo Juljsko krajino, Braida, da se demokrščanski zakon «bistveno ločuje» od zakonov, ki so jih predložili komunisti in socialisti. To je prekleto res. Predvsem zato, ker je zakon KD edini, ki sploh ni upošteval želja in zahtev slovenske manjšine. Sestavljen je bil «o nas, toda brez nas», kot pravi sloviti češki pregovor. Nasprotno, sestavljen je bil tako, da bi čimmanj spremenil obstoječe stanje, glavna skrb demokristjanov pa je bila ta, kako zavirati postopek sprejemanja globalne zakonske zaščite in kako v največji meri nuditi jamstva italijanskim nacionalistom, da se položaj Slovencev ne bo bistveno spremenil.

Kajti zakonski osnutek KD ne ščiti, kot trdijo v svojem naslovu, jezikovnih in kulturnih značilnosti Slovencev, pač pa daje pravno podlago procesu asimilacije, ki ostaja glavni cilj vladajoče krščanske demokracije.

Grobo ironično bi lahko rekli, da se morajo nemški Židje zahvaliti bogu, da jih niso ščitili italijanski demokristjani. Z njihovim stališčem, da je treba zajamčiti «status quo» bi še danes bili zaprti v koncentracijskih taboriščih, češ da so to bili objektivni zgodovinski pogoji za židovsko skupnost v srednji in severni Evropi.

Kajti to je idejno izhodišče demokrščanskega zakona, ki nima nič skupnega ne z demokracijo, niti s krščanstvom (o slednjem pričajo predvsem različna stališča treh škofov na področju, kjer živi naša manjšina). Za KD moramo pač vzeti na znanje in se sprijazniti z zgodovinskimi okoliščinami (od fašističnega nasilja do nasilnega raznarodovanja, gospodarskega zatiranja, razlaščenja in izseljevanja), ker bomo zaščiteni tako, kot smo sedaj, brez vsakršnega jamstva, da bi se pogoji lahko izboljšali. To naj bi veljalo še posebej za beneške Slovence. V svoji zgodovini jim tuji gospodarji niso nikoli dali slovenskih šol, zato do njih nimajo pravice, pravi KD in zraven mežika furlanskim šovinistom. Podobno želi KD zaščititi dvojezično poslovanje v

tržaških in goriških okoliških občinah, kjer so si dvojezičnost izbojevali v povojni dobi predvsem po zaslugi naprednih in domačih koalicij.

Prvenstvena idejna podlaga demokrščanskega pojmovanja zaščite Slovencev pa je sporna trditev, da «narodnost» ni nekaj danega, pač pa je subjektivna izbira posameznika, ki se lahko tudi odloči, da je Slovenec, pol — Slovenec ali smo malo — Slovenec. Vsak posameznik in skupnosti naj bi se z izjavljanjem in izpostavljanjem opredelil za določeno mero pravic, ki bi jih nato vlada paternalistično in mačehovsko dajala po mili volji.

Osnutek KD predvideva namreč delitev Slovencev na tri kategorije. Prvo kategorijo predstavljajo Slovenci (cona A), ki živijo v občinah z naprednimi in slovenskimi upravami na Tržaškem in Goriškem: Dolina, Repentabor, Zgonik, Nabrežina, Doberdob, Sovodnje in Števerjan, kakor tudi okraji s slovensko večino - kraški del tržaške občine, Štandrež, Pevma-Oslavje, Podgora, Plešivo. Tem Slovcem bi priznali to, kar že imajo: dvojezično poslovanje krajevnih uprav, dvojezične napise in table, celo pravico, da govorijo slovensko v občinskih svetih. Res lepa hvala KD, da nam dopušča to, kar so nam dali na Tržaškem že Anglo-Amerikanci, na Goriškem pa smo si vzeli sami!

Drugače je s Slovenci na Tržaškem in Goriškem, ki živijo blizu mest, torej v stiku z italijansko večino. Tem (v Miljah, Trstu in Gorici) priznava KD le pravico, da uživajo individualne pravice, kot npr. primer občevanje z oblastmi v slovenskem jeziku preko tolmača. (Razsodba ustavnega sodišča je najbrž utrla pot osnutku KD). To naj bi bila «cona B».

Tretje kategorije, oziroma «cone C» pa si KD ne upa niti imenovati, v posameznih členih pa daje razumeti, da obstaja. V obrazložitvi tudi pojasnjuje, da misli tu na prebivalstvo Benečije in Režije, torej Slovence videmske pokrajine.

Tem, najbolj lojalnim državljanom, daje KD najmanj ali skoraj nič. Točneje skuša le omejiti in zakonsko uokviriti njihovo «pravico», da se še naprej (toda v težkih okoliščinah) borijo za svoje pravice.

Po načelu «statusa quo» krščanska demokracija ne priznava beneškim Slovcem ničesar, niti slovenske šole, čeprav je to zahtevo osvojila celotna komisija «Cassandro». Tedaj se je temu uprl samo predstavnik videmske KD, psevdoznanstvenik za manjšinska vprašanja Barbina. No, očitno je spet prevladala njegova protislovenska ihta, saj zakonski osnutek KD v Benečiji dopušča samo to, kar se ponekod že dela: v italijanskih šolah naj bi v okviru didaktične eksperimentacije poučevali tudi slovenščino, vendar samo za otro-

ke, ki bi jih starši prijaviли k temu pouku.

Tu so si demokristjani sposedili sistem potujčevanja, ki ga Avstriji že desetletja uresničujejo na Koroškem in to z dokaj dobrimi rezultati. Prijavljanje staršev in otrok k pouku slovenščine bi namreč pomenilo, v sedanjih pogojih, izpostavljanje otroke hudim pritiskom, diskriminacijam, celo zasmehovanju v šoli! To KD dobro ve, kot ve, da bi pouk domačega narečja v otroških vrtcih pomenil le način, kako hitreje potujčiti male Benečane. Tudi to se že sedaj dela, sicer bi Italija ne uresničila v Špetru visoko kvalificirane šole, učiteljišča za potujčevanje.

Drugih jezikovnih pravic bi Benečani ne imeli. Če pa bi jih hoteli uresničiti, bi morali poprijeti za zapleten in dvomljiv postopek, kakršnega so nam demokristjani in državni birokrati že ponujali v Cassandrovi komisiji.

Konkretno bi morali v vsaki občini zbrati podpise 25 odstotkov vseh volilcev (tudi izseljencev v Belgiji?), to peticijo bi poslali vladnemu komisarju, ki bi nato sprejel še mnenja občinskega, pokrajinskega in deželnega sveta. Slednja dva bi praviloma bila, seveda negativna. Vsaj dokler bo KD imela v njih večino tudi brez PSI in SSK. Končno bi o peticiji nepreklicno odločala vlada, v kateri ima KD spet večino, vsaj dokler se v Italiji ne bo kaj prelomilo.

Vse to samo za to, da se posameznemu Slovcu v Benečiji dovoli, da uporablja materin jezik v odnosih z oblastjo, recimo zato, da napiše prošnjo v slovenščini za slovenskega župana v Tipani ali Špetru!

Za morebitno uresničitev dvojezičnih napisov pa bi se moral še enkrat izreči občinski svet dotične občine, toda samo, če je medtem osrednja vlada dovolila jezikovne pravice posameznikom.

KD ni dozorela niti toliko, da bi Slovcem priznala avtonomijo slovenskega šolstva. Ne gre dlje od dveh viceproveditorjev v Trstu in Gorici, ki bi seveda bili podrejeni italijanskim šolskim skrbnikom in deželnemu šolskemu nadzorniku. O katerem slovenskem okraju ali drugih oblikah avtonomije, niti govora.

Skratka, demokrščanski osnutek je tak, da lahko vsak poprečen Slovenec odgovori: Ne, hvala...

Vendar gre pojasniti še nekaj podrobnosti. Bržkone se KD zaveda, da bo postopek za odobritev zaščitnega zakona še zelo dolg, poln ovir in zaprek. V tej fazi ostre konfrontacije, ki se ne bo odvijala samo v parlamentarnih komisijah, pač pa predvsem v javnosti, v družbeni skupnosti, skuša KD zbrati okoli sebe in okoli svojih predlogov o «zaščiteni asimilaciji» vse zmerne, konzervativne in nacionalistične kroge. Prisiliti nas hoče

k soočenju in spopadu s fronto, ki bi jo vodila KD. To bi njenim predlogom dalo objektivno pogojevalno moč proti pritiskom Slovencev in naprednih sil, KPI in socialistov, čeprav so slednji dokaj mlačni.

Predvsem skuša KD s svojimi predlogi strniti svoje vrste in fronto v Benečiji, kjer še vedno razpolaga z veliko močjo.

Zato je sedaj naša naloga, da poteze KD pobijamo predvsem o okviru italijanske večine, obenem pa strnemo svoje vrste in preprečimo možnosti omahovanja, kolebanja ali taktiziranja. Povedati moramo zelo jasno: osnutek KD je za Slovence nesprejemljiv. Take zaščite ne bomo in se torej zavedamo, da se naš boj nadaljuje s še večjo ostrino. **st.s.**

GRE ZA SVOBODO USTVARJANJA

Uprava SSG, slovenskega gledališča v Trstu, je prejšnji teden priredila «posvet o kulturni politiki gledališča». Na njem so kulturni delavci, člani ansambla in upravnega sveta, politični delavci in spremljevalci življenja naše gledališke hiše razpravljali po poročilu, ki ga je podal ravnatelj Miroslav Košuta.

Povedati moramo iskreno, da se je uprava SSG odločila za ta posvet po politični krizi, ki je izbruhnila v upravnem svetu po zamenjavi predsednika gledališke ustanove. Odnosi med političnimi skupinami v upravnem svetu so se zrahljali, medtem pa je prišlo do zapetljajev, ki so gotovo tudi razburili javno mnenje. V mislih imamo predvsem «veto», ki so ga nekateri postavili na delo Aceta Mermolje «Pinko Tomažič in tovariši». Po tem vetu se predstava ni igrala več, oziroma, odpadel je program predstav na podeželju in v šolah, kot če bi se morali sramovati, da je bil Tomažič komunist in da so celo italijanska dnevna in periodična glasila tistega časa drugi tržaški proces imenovala «Tomažičev proces».

Res so nasprotniki vsake inovacije v kulturni politiki gledališča, tisti, ki so se zgražali nad krutostjo in realizmom dela Dacie Maraini «Ženski na podeželju» in postavili veto na «Pinko Tomažiča», oglasili in razkrili svoja gledanja na kulturno politiko v zamejstvu.

V imenu Slovenske skupnosti je spregovoril njen pokrajinski tajnik dr. Harej, zatem še občinski svetovalec dr. Lokar, član upravnega sveta SSG Rudolf ter Zora Tavčar - Rebuta. Ta je tudi prebrala pismo moža, pisatelja Alojza Rebuta, po katerem bi morali kulturno politiko SSG ocenjevati skozi integristična očala «krščanske etike».

Ko smo poslušali vsa ta izvajanja, smo imeli jasen občutek, da se s tribune oglašajo nova oblika integralizma, polnega cenzure in pomanjkanja vsakršnega čuta za demokratično dialektiko, strpnost in pluralizem, čeprav si nekateri s pluralizmom zelo radi izpirajo usta. Kakšen pa je, ta pluralizem, priča zadržanje, ki je veliko bolj povedalo od vseh besed, izrečenih pred mikrofonom v kulturnem domu.

Dejstvo je, namreč, da so vsi predstavniki Slovenske skupnosti in njeni kulturni delavci stresli svojo jezo pred mikrofoni, povedali svoje zahteve, nato pa meni nič, tebi nič, odšli po svojih opravkih. Niti na misel jim ni prišlo, da bi lahko tudi poslušali, če ima kdo drug kaj pametnega povedati. Kaj še, da bi počakali na odgovor ravnatelja in predsednika SSG. To očitno ne spada v koncept demokracije in strpnosti: prideš na prižnico, poveš, nato pa odideš. Kaj drugi mislijo, komu mar?

Zato pa naj se nihče ne pritožuje, da je zanemarjen, odrinjen ali neupoštevani. Če bi bilo tako, bi pač bilo le zaslužno plačilo za tako ravnanje in tolikšen občutek za enotnost v našem kulturnem prostoru. Tudi glede vetov na posamezne predstave velja odslej upoštevati drugačna merila. Mi se bomo izogibali pravila «danes meni, jutri tebi».

Še naprej se bomo trudili, da se zaščiti ustvarjalna svoboda ansambla in avtorjev, brez cenzur ali kompromisov, obenem pa naj se zaščiti tudi raznolikost mišljenj in kulturnih smeri. Čeprav bi tisti, ki so se sami postavili na rob dogajanja in odločanja, tako politiko še naprej odklanjali. Vsem, ki delajo v gledališču pa kratek nasvet, naj ne nasedajo izsiljevanjem. Lepši je spor ob belem dnevu, pred javnostjo, kot pa zakulisno spletkarjenje.

PRISPEVKI

Ob poravnavi naročnine so prispevali: Jože Volpi, Nabrežina, 7.000 lir; Marcel Petkovšek, Trst, 4.000 lir; Vižintin Elio, Nabrežina, 4.000 lir; Josip Milič, Zgonik, 4.000 lir; Berto Svetlič, Zgonik, 10.000 lir; Ukmar Marija, Prosek, 4.000 lir; Husu Gverino, 4.000 lir; Briščik Mario, 5.000 lir.

Križmančič Svetka, Bazovica, 4.000
Iz Boljunca: Žerjal Bruno, 4.000; Klun Drago, 4.000; Pečar Argia, 4.000; Maver Dorči, 6.000

Vsem se zahvaljujemo.

GLEDALIŠKE VESTI

NA KRATKO ...

Slovensko stalo gledališče je začelo prav te dni ščitirati dne novi igri: «Krvavo svatbo» Garcie Lorce v režiji Zvoneta Šedlbauerja in «Odpirača» Victorja Lannouxa v režiji Maria Uršiča. V «Krvavi svatbi» gostuje velika gledališka umetnica Štefka Drolčeva, ki jo zlasti naša starejša publika ima v lepem spominu in Dare Valič, član Drame SNG iz Ljubljane. «Krvava svatba» je pripoved o tragični usodi ženske, ki bi želela pripadati svojemu ženinu, pa jo kri vleče k svojemu nekdanjemu ljubimcu. Igra o spopadu med zakonom srca in krvi ter družbenimi postavami, ki zahtevajo zatajevanje in odpoved. «Odpirač» je duhovita igra, polna miselnih preobratov, besedne komike, bridka, sarkastična igra o manipulaciji, zgubljanju identitete. V igri nastopata Anton Petje in Adrian Rustja.

PROGRAM GLEDALIŠČA OD 12. DO 31. MARCA

Ponovno se vrača na naše odre igra Dacie Maraini «Ženski na podeželju», režija Boris Kobal. Nudi se gledalcem, ki predstave še niso videli, možnost, da si ogledajo to igro žgoče, sodobne tematike in vrhunski interpretaciji Lidije Kozlovič in Mirande Caharije. Igra je na sporedu v petek, 12. marca ob 20.30 v Ljudskem domu v Trebčah, v soboto, 13. marca ob 20.30 v dvorani prosvetnega društva v Barkovljah. Igra bomo v tem mesecu še nekajkrat uprizorili. Ženske na podeželju čaka še gostovanje na Dunaju, kjer bo gledališče uprizorilo igro v teatru «Forum» v organizaciji Kulturnega-informativnega centra SFR Jugoslavije.

Naše gledališče se odpravlja v nedeljo, 14. marca na krajše gostovanje v Sloveniji z «Dolgonogimi lažmi» Eduarda De Filippa. V nedeljo gostuje v Mestem gledališču ljubljanskem, v ponedeljek in torek v Novem mestu, v sredo v Kočevju. Naporna turneja, v štirih dneh igra gledališče kar sedem predstav. Gledališče gostuje 22. marca ob 20.30 z dramsko lepljenko «Pinko Tomažič in tovariši» v dvorani prosvetnega društva Jezero v Doberdolu.

Goriške otroke obišče gledališče z Golievim «Jurčkom» 25. in 26. marca v Kulturnem domu v Gorici.

Zadnje dni marca je ponovno na sporedu «Proces» Ivana Mraka. 28. marca ob 18.30 v Cerkvi na Kolonkovcu, 30. marca ob 20.30 v Baziliki Sv. Silvestra (cerkva poleg Sante Marie Maggiore), 31. marca ob 19.30 v Cerkvi v Barkovljah.

Obleka je postala pretesna, po starem ne gre več

Giancarlo Pajetta: »Tretja pot KPI ni projekt sončnega mesta, temveč smer, na kateri bomo utrjevali dobro in zavračali slabo«

DELO: Italijanska partija je v zadnjih mesecih sprejela nekatera stališča, ki zelo jasno potrjujejo popolno neodvisnost, še več, prelom z Moskvo in KPSZ. Rekli ste, da se je izčrpala ustvarjalna moč oktobrske revolucije, rekli ste nekaj velikanskega, kot pravi zgodovinar Paolo Spriani. Zakaj ste se za to odločili prav tedaj, prav v času uvedbe vojaškega stanja na Poljskem?

PAJETTA: Rekli smo, da je v življenju, v politiki teh držav ta moč usahnila, pri čemer smo se sklicevali na dejstvo, po našem mnenju normalno, da bi morala taka država, kot je Sovjetska zveza, država s tako veliko vlogo in takim, tudi težavnim izkuštvom, čutiti večjo odgovornost v prizadevanjih, da bi bile ideje socializma bolj univerzalno priznane. Mislimo pa, da v tem trenutku te odgovornosti ne čuti. Po našem mnenju bi morala dati zgled z notranjo prenovno doma, pokazati pa bi morala tudi večje zaupanje, ne v obrambo ali celo v vojaško intervencijo, ampak v prenovno, v boj idej, v sodelovanje ljudi. Skratka, v nasprotju s tistim, česar nas obtožujejo Sovjeti, ne le da mi ne zanikamo veljavne oktobrske revolucije, marveč si dovolj jemo opozarjati na njeno univerzalno veljavo. Ob tej priložnosti naj opozorim, da smo pozdravili XX. kongres KPSZ kot trenutek prenove, zdaj pa ugotavljamo, da je v SZ skoraj pozabljen, kakor da ne bi šlo za koristen, da, neogiben zaokret, ampak skoraj za napako.

DELO: Sovjetska partija vam zdaj preko Prave, Komunistične, Novoje vremja in drugih zelo grobo odgovarja. Kaj vas je najbolj presenetilo v tej polemiki?

PAJETTA: Morda se bo zdelo čudno, ampak mene je najbolj presenetil ton. Ko govore o sovjetski družbi, uporabljajo skoraj iste besede kot pred 20. kongresom, ko so opisovali stvarnost, ki so jo potem na kongresu označili kot izmišljeno, potvorjeno s propagando. Nimamo opraviti z voljo po iskanju novega, s predstavljanjem pozitivnega, a tudi priznanjem težav in trenutkov krize. Ne, to je nekakšno lakiranje, ki ne more nikogar prepričati. Morda ste pričakovali, da bom rekel, da nas je najbolj presenetila grobost. Da, tudi to nas je pri-

zadelo, ne zato, ker napadajo nas, ampak zaradi pomanjkanja argumentov, zato, ker se zdi, da izražajo nezaupanje do samih sovjetskih državljanov. Vendar naj ponovim, da je mene osebno najbolj presenetilo to, da je med stvarnostjo in tistim, kar govorijo, vedno večja razlika.

DELO: Zdaj se napadi nadaljujejo, objavljajo se pravcate male antologije napadov drugih partij in beroč jih, se zdi, kot da so skoraj vse komunistične partije proti vam. Se čutite osamljene.?

PAJETTA: Ne, nikakor ne. Vemo, da je za mnoge od njih to nekaj obrednega. Imamo zelo intenzivne stike in nismo v stiku samo s tistimi, ki nam dajejo prav. Ne poskušamo ustvariti organizacije tistih, ki mislijo tako kot mi. Ne priznavamo Moskve kot prestolnice tega gibanja, ne trudimo pa se tudi, da bi ustvarili nekakšen surogat in mu postavili za prestolnico Rim. Imamo vrsto stikov, tako s komunističnimi partijami, socialističnimi strankami in osvobodilnimi gibanji. Naš internacionalizem je močnejši kot kdajkoli. Zdaj poteka v KPI obsežna in zelo živa razprava. Stališča vodilnih organov so dobila zelo široko podporo. Zbudila pa so tudi dvome in celo nesoglasje.

DELO: Je to bolj razširjeno, kot ste pričakovali?

PAJETTA: Moj vtis je, da absolutna večina partije soglaša, da je prav, da smo povedali svoje in to tako, kot smo povedali. Dejstvo, da ostajajo dvomi, je deloma povezano z nerazumevanjem. So tovariši, ki pravijo, ne smemo pretrgati s SZ, ne moremo reči, da je SZ in ZDA eno in isto, ne smemo pozabiti na oktobrsko revolucijo. Toda to niso oporečniki. Res pa je, da je tudi teh nekaj. Vendar se mi zdi ta krog močno omejen. Ne bi pa tega imenoval skupina, še manj frakcija, kajti tudi med njimi so številni odenki. Mi ne organiziramo sestankov, zato, da bi se preštevali, ampak zato, da družno razpravljamo. Če pa me vprašate, ali obstaja tudi kaka organizirana skupina, kak poskus, ki gre dlje od normalne, žive diskusije, moram odgovoriti, da tega ni mogoče izključiti. Da, videti je taka znamenja.

DELO: Na primer skupina okrog Interstampe?

PAJETTA: Da, na primer ta skupina. Vendar se mi zdi, da nima kdove kakega vpliva v partiji in da samo povzema nekatere stare teme. Nekateri tovariši, ki so se upirali politiki prenove, zdaj ob tem vprašanju znova poskušajo začeti bitko. To stvar moramo spremljati, boriti se moramo zoper nedopustne pojave, vendar kolikor mogoče z razpravo, s prepričevanjem.

DELO: Kaj pa primer Cossutta?

PAJETTA: Primer Cossutta je tipičen, kajti Cossutta po našem mnenju ni ravnal prav in smo to javno obžalovali. Nismo pa hoteli poseči po statutu ali raziskovati, ali bi bilo upravičeno ukrepati. Upam, da bo to omogočilo odprto in razsodno debato. To seveda ne pomeni, da bi v primeru, če bi prišlo do namernih kršitev, do recidivov – govorim na splošno – to kar prezrli.

DELO: Se vam zdi, da je upravičeno govoriti o spremembi pravil demokratičnega centralizma?

PAJETTA: Pri nas je upravičeno predlagati vsako idejo. Seveda pa je treba videti, kaj mislijo s tem. Da se razumemo, če mislijo na ustanavljanje struj, potem smo proti, če mislijo na delovanje zoper odločitve, ki jih je sprejela večina, smo ravno tako proti. Gotovo je, da demokratični centralizem danes ni isto kot v času ilegale ali partizanskega boja. Zdi pa se mi, da samo življenje v naši partiji in tudi sedanja razprava kaže, da poudarjamo njegov demokratični značaj, saj je razprava odprta tudi za nečlane, in za tisk vseh usmeritev.

DELO: Napetosti pa ne nastajajo samo znotraj partije. Večkrat se je govorilo o nevarnosti zunanjih pritiskov, celo o poskusih Sovjetske zveze, da bi razcepila partijo, dejstvo je, da skoraj v vseh zahodnoevropskih državah obstajajo tako imenovane »vzporedne« partije. Je taka nevarnost tudi v Italiji?

PAJETTA: Kdor sanja, da bi ustvaril v Italiji drugo komunistično partijo, sanja zares prazne sanje. Saj je bilo že več takih poskusov, toda razdrobljenost, razočaranja teh skupinic dokazujejo, kako trdna je naša partija. Ne podcenjujemo njihovega delovanja, ker sejejo zmedo in dvome in poskušajo demoralizirati. Toda njihova šibkost je v ideološki praznoti, saj nimajo linije, ampak samo ponavljajo stare parole ali povzemajo članke iz tujega tiska, uperjene proti naši partiji.

DELO: V svoji kritični analizi ste že dolgo trdili, da sovjetskega modela ni mogoče prenesti drugam, še posebno ne v razvite zahodne družbe. Zdaj pa ste zavrnilli sovjetski model ne samo kot zgled za Zahodno Evropo, ampak za socializem nasploh.

Ali lahko potemtakem rečemo, da je krog te analize sklenjen in da se zdaj vi postavljate kot nova referenčna točka?

PAJETTA: Ne. Mi smo ljudje, ki poskušajo nekaj novega, ob tem iskanju pa tudi delujejo. Vsekakor nimamo modela. Ob tem, ko pravimo, da socializem drugih držav ni uvozno blago za nas, moramo takoj dodati, da tudi naša politika ni izvozno blago. Seveda je koristno poznati izkušnje drugih in se tudi med seboj kritizirati. Prav zato obžalujemo, da Sovjeti to zavračajo. Dokler ne bodo objavili naših stališč, pa čeprav pospremljenih s kritiko, bomo lahko upravičeno trdili, da razprava še ni mogoča. Pa ne razprava med Sovjeti in Italijani, ampak med Sovjeti samimi. Toda ko pravimo, da sovjetskega modela ni mogoče izvažati, to ne pomeni, da je po našem mnenju ta model popoln za Sovjetsko zvezo ali za tiste države, ki so ga uvozile. Hočemo opozoriti, da so ga kritizirali tudi v teh državah in kritizirali smo ga tudi mi. Ne gre za to, da bi bila ta obleka njim po meri, za nas pa bi bila pretesna. To, da je ta obleka pretesna za milijone poljskih delavcev, so rekli Poljaki sami. Mi pa trdimo, da bi bilo treba to obleko na več mestih prekrojiti tudi v Sovjetski zvezi, in to smo podprli z argumenti. Kako tesna je ta obleka, kaže med drugim tudi to, da se komunisti v SZ, voditelji te velike države, ki se niso bali spustiti se v najsrdečejše vojne spopade, zdaj boje besed časnika, kakršen je Unitá, ali revije, kakršna je Rinascita.

DELO: Povrnimo se k »tretji poti«. Pogosto je slišati mnenje, da ste vi, italijanski komunisti, jasno povedali, česa nečete, niste pa tako jasno povedali, kaj hočete, kakšna bo vaša pot v socializmu.

PAJETTA: Morda je v tej pripombi tudi nekaj resnice. Toda mi mislimo, da teoretični procesi potekajo hkrati z družbenimi procesi in dovoljujemo si pripomniti, da smo te ideje povzeli po Marxu, Engelsu in Leninu. Marx in Engels sta napadala utopiste, da hočejo najprej izdelati model in mu potem prilagoditi stvarnost. Onadva sta predlagala politiko, akcijo in sama nista hotela izdelati projekta sončnega mesta. In tako je tudi s »tretjo potjo«. Mi hočemo začrtati to pot, in ko bomo stopali po njej, se bomo učili, prizadevali si bomo utrditi tisto, kar se nam bo zdelo dobro, ostalo pa zavreči.

DELO: Kaj je potemtakem »tretja pot«? Je eksperiment, ki upošteva tudi tisto, kar so po našem mnenju pomanjkljivosti, upošteva razlike v zgodovinskih razmerah, v katerih se je uresničil socializem v drugih državah in omejitve socialdemokratske izkušnje, ki jih zdaj v veliki meri priznavajo tudi socialdemokrati sami.

PAJETTA: Treba je izpeljati družbeno prenovu, a če jo hočemo uresničiti, moramo delovati enotno in demokratično. Zato nas tudi zanimajo, in mislim, da bi nas morale vedno bolj zanimati tudi jugoslovanske izkušnje s samoupravljanjem. Toda jugoslovanska zgodovina je močno različna od naše. In če bi nas kdo vprašal, ali nam ustreza jugoslovanski model, oziroma ali bomo mi naš model izvozili čez Jadran, bi morali odgovoriti, ne, niste nas razumeli. Ob tem jaz, ki nisem dogmatik in nočem biti navezan na staro, opozarjam, da je Marxa tako skrbel dogmatizem, da je sam

rekel znameniti stavek: »Jaz nisem marksist.«

DELO: V vaši analizi je zelo pomembna točka vez med socializmom in svobodo. Kaj pomeni za vas osebno svoboda v socialistični družbi, v praktičnem, vsakdanjem smislu?

PAJETTA: Možnost izražanja lastnega mnenja, možnost kritike organizmov, v katerih sodeluješ, pa tudi tistih zgoraj. To je ena plat svobode. Druga plat je možnost sodelovanja pri sprejemanju odločitev.

Svoboda kritike je vsekakor pomembna svoboščina. Toda če ima nekdo samo svobodo kritike, nekdo drug pa počne, kar hoče, to ni prava svoboda. Svoboda nastaja v družbenem življenju, v proizvodnji, na delovnem mestu in se kaže na različne načine. Mi doživljamo izkušnjo večstrankarskega sistema. So pa tudi druge oblike. Pomembno je, da lahko državljani delujejo, ne da bi imel občutek, da se ne more izražati in sodelovati pri sprejemanju odločitev. Svoboda je lahko samoupravljalška, lahko je svoboda večstrankarskega sistema, lahko pa se izraža tudi z vrsto drugih družbenih organizacij, kajti pluralizem ne pomeni samo več strank. Mislim na sindikate, na ženske organizacije, potem na vse organizacije, ki vznikajo z izražanjem novih človekovih potreb, v zvezi s prostim časom, varstvom okolja itd. Vsekakor pa ni mogoča svoboda brez participacije, kakor tudi ni mogoča participacija brez svobode.

DELO: Gre torej za soodgovornost vse družbe, o kateri govorite v članku o XX. kongresu KPSZ v današnji Rinasciti?

PAJETTA: Tako je. Ko so se začeli prvi spori na Poljskem, sem rekel, da Solidarnost ne zahteva preveč, ampak premalo. Zveni pa paradoksalno, a hotel sem reči, da samo zahteva, ne sprejema pa soodgovornosti. Prav, upravičeno je zahtevati krajši delavnik, višje plače, pravico do kritike, toda vedeti je treba, da moraš potem prevzeti tudi svoj delež odgovornosti pri sprejemanju odločitev.

DELO: Mislite, da je lahko razvoj koncepta »tretje poti« omejen na italijansko družbo ali pa gre za proces na evropski ravni?

PAJETTA: Za evropski proces, kajpada, saj nas veže toliko skupnega, ne samo iz stoletne zgodovine, ampak tudi iz let po antifašistični vojni. Zato so danes mogoča srečanja med komunisti in socialisti, ki si jih nekoč ni bilo mogoče niti predstavljati. Kot rečeno, izkustva socialističnih držav ni mogoče presajati v Zahodno Evropo, prav tako pa so v krizi tudi poskusi socialdemokracije, da bi upravljala kapitalistično družbo. Da uporabim Togliattijevo misel: Če hočemo zgraditi socializem v Zahodni Evropi, to ne pomeni, da se moramo odreči še demokraciji, nasprotno, potrebno je je še malo več in uživati jo mora sleherni delavec.

DELO: S katerimi silami v Zahodni Evropi bi lahko najtesneje sodelovali pri razvoju »tretje poti«? Gotovo ne zadostuje samo sodelovanje s komunističnimi partijami?

PAJETTA: Ne, tembolj, ker nekatere odkrito nasprotujejo temu iskanju, druge pa ne predstavljajo odločilne sile v svojih državah. So pa druge organizacije, ki iščejo

novo – socialistične, socialnodemokratske stranke. Za nas je zelo zanimiva francoska izkušnja. Vendar mislim, da se ni treba omejitvi zgolj na stranke. V Nemčiji, na primer, imamo močno socialnodemokratsko stranko, s katero imamo dobre odnose, so pa tam tudi ekološka, ženska in druga gibanja, ki vsa gradijo svojo dejavnost na dveh osnovnih načelih: Tako kot sedaj, ne gre več, treba je spreminjati in zato je potrebno pritegniti ljudi k sodelovanju.

DELO: Paradoksalno je, da se KPI danes laže pogovarja s francoskimi, nemškimi ali švedskimi socialisti kot pa z italijanskimi. Mislite, da bi se odnosi s PSI lahko in morali izboljšati, da bi bilo mogoče v Italiji uresničiti politiko demokratične alternative?

PAJETTA: Brez dvoma. Danes sva toliko govorila o export-importu – toda če kaj ne more biti samo izvozno blago, potem je to enotnost med komunisti in socialisti. Treba je predvsem pokazati, da je to mogoče in koristno doma.

DELO: Kot je rečeno v vaših dokumentih, lahko razvoj socializma v Zahodni Evropi pomeni tudi spodbudo za nadaljnji razvoj socializma v Vzhodni Evropi. Mislite, da bi ta proces lahko spodbudil premagovanje razdelitve Evrope, spodbudil preseganje jaltških sporazumov?

PAJETTA: Ta proces je odvisen predvsem od pripravljenosti za politiko popuščenja napetosti in miru. Tesno je torej povezan z razpustitvijo blokov in z odstranitvijo ne le ostankov prejšnje hladne vojne, ampak znamenj nove, ki se nam danes zde resnična nevarnost.

DELO: Kadar danes govorimo o Vzhodni Evropi, moramo govoriti o nazadovanju, po malem povsod, a še zlasti na Poljskem. Ste pesimist?

PAJETTA: V Vzhodni Evropi smo doživljali tudi trenutke razprave, celo živahne razprave, rekel bi celo upora proti dogmatizmu. Če bi hotel biti optimist, bi se spomnil na češko partijo, ki je bila videti najbolj negibna, pa so se med praško pomladjo prav v njej prebudile nove sile. Seveda je ta optimizem zelo relativen, če pomislimo, kako so to gibanje zadržali. Toda to pomeni, da je treba vztrajati pri zahtevah o avtonomiji, neodvisnosti, nevmešavanju. Ne, moremo reči, da je tam svet brez življenja. In tudi ko pravimo, da se je ustvarjalni polet izčrpal, mislimo, in to vsekakor upam, da utegne priti do novega zagona, močnega zagona.

DELO · Ljubljana

Andrej Novak

nadaljevanje prihodnjic

DELO · glasilo KPI
za slovensko narodno manjšino
Direktor ALBIN ŠKERK
Ureja uredniški odbor
Odgovarja FERDI ZIDAR
Uredništvo in uprava:
Trst - Ulica Capitolina, 3
telef. 76.48.72, 74.40.47
Dopisništvo v Gorici: Ulica Locchi, 2
telef. 24.36
Poštni tekoči račun 11/7000
Letna naročnina 6.000 lir
Tisk: Tipolito Stella snc
Ulica Molino a Vento 72 - Trst